

Aksept eller protest?

Det Norske Misjonsselskap og ytringsfriheten¹

KJETIL FRETHEIM

Norsk misjonsarbeid har helt siden starten vært fulgt av et engasjement for, og praktisk arbeid med, å bedre de sosiale og økonomiske levekårene for både målgruppe og samarbeidspartnere. Når denne artikkelen skal dreie seg om misjon og menneskerettigheter, er det imidlertid ikke de *sosiale* og *økonomiske* rettighetene det gjelder, men snarere misjonens forhold til *sivile* og *politiske* rettigheter. Jeg vil drøfte dette ved å fokusere på arbeidet til Det Norske Misjonsselskap (NMS) og hvordan deres arbeid kan sies å adressere en av de helt sentrale menneskerettighetene: ytringsfriheten. Drøftingen er primært prinsipiell, men også praktiske problemstillinger knyttet til forholdet mellom misjon og ytringsfrihet berøres, dog uten ambisjon om at alle aktuelle og relaterte spørsmål blir drøftet i sin hele og fulle bredde. Den prinsipielle drøftingen av forholdet mellom misjon og ytringsfrihet blir snarere belyst på bakgrunn av NMS' selvforståelse, arbeidsform og virksomhetsområder, samt den aktuelle situasjonen i land der NMS er engasjert i misjonsarbeid.

NMS har arbeid i Asia, Afrika, Latin-Amerika og Europa, og både menneskerettighetssituasjonen og forholdene omkring ytringsfriheten varierer i stor grad mellom de ulike landene. Spørsmål som gjelder misjon og ytringsfrihet, melder seg likevel med særlig tyngde i noen av disse landene, for eksempel i Kina,

Etiopia og Kamerun (selv om dette på ingen måte er en uttømmende liste). Et sentralt bakgrunnsspørsmål blir derfor: Hvilke vilkår har ytringsfriheten i dag? En altomfattende drøfting av dette spørsmålet ville også sprengte rammene for denne artikkelen, men en presentasjon av ytringsfrihetens kår i de nevnte landene Kina, Etiopia og Kamerun vil få fram noen av de aktuelle utfordringene misjonen står overfor i så måte. Videre vil jeg se på hvordan misjonen forholder seg til vilkårene for ytringsfriheten i disse landene. Et sentralt underspørsmål i så måte blir på hvilken måte misjonen kan sies å protestere mot, eller om den aksepterer, ytringsfrihetssituasjonen slik den foreligger. Dette vil endelig lede til den prinsipielle diskusjonen om ikke bare hva misjonen *kan* gjøre, men også hva misjonen *bør* gjøre i forhold til ytringsfriheten.

Jeg vil argumentere for at det sentrale spørsmålet som springer ut av drøftingen om misjon og ytringsfrihet, er et spørsmål om hvilken form misjonens eller kirkens politiske engasjement bør ta. Jeg vil skissere en menneskerettighetsbasert aktivisme som en mulig vei å gå. Menneskerettigheter har politiske implikasjoner, men ved å begrunne og bestemme sitt politiske engasjement i kristen tro og alle menneskers menneskeverd, kan kirke og misjon framstå som et alternativ til den partipolitiske diskusjonen. Kirkens kall og misjonens oppdrag må være å forsvare alle menneskers rettigheter og å beskytte menneskeverdet overalt hvor det blir truet. I den forstand bør kirkens misjon være et menneskerettighetsbasert misjonsarbeid.

Ytringsfrihetens kår: Kina, Etiopia og Kamerun

Den amerikanske stiftelsen Freedom House offentliggjør hvert år en liste der verdens land blir rangert etter graden av politisk frihet. Hovedskillet går mellom land som kan betegnes som frie, delvis frie eller ikke frie. I oversikten for 2008 beskriver Freedom House Kina som "ikke fritt".² Det kinesiske kommunistpartiet har riktignok hatt som politikk å innføre "demokrati på kinesisk vis" ("democracy with Chinese characteristics"), men Kina kan fortsatt ikke karakteriseres som et demokratisk land. At det er blitt utnevnt ministre som ikke er medlemmer av det dominerende kommunistpartiet, og at rommet for politisk debatt er blitt noe større på enkelte områder, forandrer ikke dette bildet. Det kine-

siske folket kan fortsatt ikke velge sine egne ledere, og særlig blir politisk virksomhet nøye overvåket av myndighetene. De politiske lederne legger vekt på å bygge "et harmonisk samfunn", men det synes å bety politisk stabilitet snarere enn fri meningsutveksling. Generelt synes det som om menneskerettighetssituasjonen i Kina blir bedre på noen områder, samtidig som en stor grad av kontroll og overvåkning opprettholdes i flere viktige sammenhenger.

Grunnloven sikrer kineserne både ytringsfrihet og pressefrihet, og selv om begge kan sies å ha blitt utvidet i den senere tid, legges det fortsatt store begrensninger på media og hvilke tema det er tillatt å ytre seg om. Organisasjonen Reporters Without Borders melder at Kina er det landet i verden som fengsler det største antallet av journalister, internettbrukere og talsmenn for ytringsfriheten.³ Human Rights Watch rapporterer at kinesiske myndigheter

continues to impose multiple layers of controls on civil society activists, critics, and protesters. Those layers include professional and administrative measures, limitations on foreign travel and domestic movement, monitoring (covert or overt) of internet and phone communications, abduction and confinement incommunicado, and unofficial house arrests. A variety of vaguely defined crimes including "inciting subversion", "leaking state secrets", and "disrupting social order" provide the government with wide legal remit to stifle critics.⁴

Vilkårene for å drive samfunnskritikk ut fra et menneskerettighetsperspektiv synes med andre ord ikke å ha bedret seg nevneverdig i den siste tiden. Amnesty skriver at

[w]hile space for civil society activities continued to grow, the targeting of human rights defenders who raised issues deemed to be politically sensitive intensified. The authorities criminalized the activities of human rights activists by charging them with offences such as damaging public property, extortion and fraud.⁵

På denne måten legges det til rette for utstrakt selvsensur. Et særlig viktig overvåkningsfelt gjelder internett. Human Rights Watch melder at

China's system of internet censorship and surveillance is the most advanced in the world. Filtering, blocking and monitoring technologies are built into all layers of China's internet infrastructure. Tens of thousands of police remotely monitor internet use around the clock.⁶

I forbindelse med OL i Beijing sommeren 2008 ble det satt nytt fokus på menneskerettighetssituasjonen i Kina, men kommentatorene var uenige om hvilke langvarige konsekvenser dette ville ha for det kinesiske samfunnet. Mens optimistene mente OL ville fremme et mer åpent samfunn med økt respekt for grunnleggende menneskerettigheter, mente pessimistene at OL primært var et PR-show for et undertrykkende regime og at det tok fokus bort fra de store og viktige menneskerettsspørsmålene. Amnestys rapport er ikke særlig optimistisk i sin analyse av de umiddelbare konsekvensene. Amnesty påpeker hvordan "[p]reparations for the 2008 Olympic Games in Beijing were marked by repression of human rights activists"⁷ og at både internett- og pressesensuren ble forsterket i forkant av OL.

Også på det religiøse området er det stor grad av offentlig kontroll og overvåkning. Formelt sett er det religionsfrihet, men religionsutøvelsen må skje i kirker, menigheter, moskeer eller templer som er registrert og blir kontrollert av myndighetene. Amnesty rapporterer at flere tusen er blitt fengslet for å ha praktisert sin religion i ikke-godkjente sammenhenger. Dette gjelder ikke minst Falun Gong-tilhengere, muslimer i uighur-regionen, tibetanske munk og kristne knyttet til uoffisielle husmenigheter.⁸

Etiopia beskrives på sin side som "delvis fritt" av Freedom House.⁹ Til forskjell fra Kina finnes det her en valgt politisk opposisjon, men demokratiet er likevel både svakt og truet. Som Kina er også Etiopia preget av stor grad av statlig kontroll. Valgkampen fram mot valget i 2005 illustrerer situasjonen. Denne var på mange måter mer åpen enn ved tidligere valg, blant annet ved at opposisjonen fikk relativt god dekning i media. På den annen side er det fortsatt et stykke igjen før man kan si seg fornøyd. Ved valget i 2005 "satte regjeringens kontrollapparat inn en motkampanje få uker før valget" (Pausewang 2006:235) og denne typen kontrollvirksomhet har fortsatt siden. Amnesty melder at tusener av opposisjonelle ble fengslet uten dom i 2007.¹⁰

Etiopiske medier er dominert av statseide aviser og TV- og radiokanaler. Det finnes noen privateide aviser, men disse har svært dårlig økonomi og blir stadig utsatt for press og overgrep fra myndighetenes side. Journalister blir stadig fengslet, og noen velger å reise eller blir tvunget i eksil. Selvsensur er utbredt. Reporters Without Borders melder at

Privately-owned newspapers do their best to enliven the intellectual life of the capital, Addis Ababa but the climate is hostile. Heavy prison sentences are always inflicted on those who are easily influenced court system considers guilty of "defamation" or "publishing false news".¹¹

Human Rights Watch melder at selv om bruken av internett er begrenset, blir internettbruken nøye kontrollert og myndighetene hindrer tilgang til internettsider som setter kritisk lys på dens politikk.¹²

Religionsfriheten er både grunnlovsfestet og blir respektert. Derimot er møte- og organisasjonsfriheten begrenset. Frivillige organisasjoner blir holdt nøye øye med av myndighetene, og mange av dem vegrer seg for å ta opp saker som kan bringe dem i konflikt med styresmaktene.

Når det gjelder Kamerun, beskriver Freedom House dette som "ikke fritt".¹³ Dette henger ikke minst sammen med det faktum at president Paul Biya har hatt makten over i 25 år og kombinasjonen av "et repressivt styre og en splittet opposisjon" (Hansen 2006:247). Presidenten har stor makt og er ikke bundet av nasjonalforsamlingen. I 2007 fortsatte presidenten og hans parti Cameroon People's Democratic Movement (CPDM) "to curb free expression and avoid accountability during the year, resisting any transition to genuine democracy".¹⁴

Også i Kamerun garanterer grunnloven ytringsfriheten, men den reelle friheten er likevel begrenset. Det finnes private radio- og tv-stasjoner og noen uavhengige aviser, men styresmaktene kan gripe inn og forby aviser dersom de ser en trussel mot allmenlig ro og orden. Freedom House melder at "[j]udicial harassment, arrests, detentions, and torture of journalists have engendered fear and self-censorship, especially within the state-owned media".¹⁵ Det virker likevel ikke som om styresmaktene begrenser

eller overvåker internettbruken. Religionsfriheten blir i stor grad respektert, men møte- og organisasjonsfriheten blir begrenset.

Budskap, bistand og bygging

NMS skjelner mellom tre ulike program i sin virksomhet.¹⁶ Dette er for det første programmet "Budskap", som inkluderer evangelisering og menighetsbygging. Den delen av virksomheten som dreier seg om å "forkynne og undervise evangeliet", å "bygge og utvikle livskraftige menigheter" eller å "utfordre og motivere samarbeidskirker" hører inn under dette programmet. Det andre programområdet er kalt "Bistand", og defineres nærmere som "diakoni og bistand". Dette inkluderer "mobilisering av lokalsamfunn", "kvinnens rettigheter", "mobilisering mot hiv/aids", "menneskelige ressurser" og "selvstendig menighetsdiakoni". Og til slutt, det tredje programmet er "Bygging", som viser til lederutvikling og organisasjonsbygging, primært i forhold til kirkelige organisasjoner. Arbeidet knyttet til å "bygge lokal kompetanse", "troverdighet i forhold til sosiale problemstillinger innen forvaltning og administrasjon", "holdningsskapende arbeid i forhold til freds- og forsoningsprosesser", og å "bygge solide og fleksible organisasjoner" ligger inn under dette programmet.

Det er ulike vektlegging av disse programområdene i de ulike landene hvor NMS arbeider. I de landene der ytringsfrihetsproblematikken melder seg med særlig tyngde, er imidlertid hele bredden representert. I Kina og Hong Kong er virksomheten konsentrert om budskap og bistand. I Etiopia og Kamerun arbeider NMS innen alle disse programområdene.

I Etiopia innbærer arbeidet innenfor Budskap en vektlegging av helhetlig kirkeutvikling gjennom utdanningsstipend og støtte til kvinnearbeidere, evangelister og prester. Bistand har sitt tyngdepunkt i integrert landsbyutvikling i Vest-Etiopia, med fokus på jordbruk og vannforsyning. I tillegg arbeides det med forebyggende hiv/aids arbeid og mat og helsearbeid. Innenfor programområdet Bygging settes det fokus på lederutvikling og styrking av kvinnens rettigheter.

I Kamerun dreier Budskap seg om evangelisering blant barn, ungdom og voksne gjennom radioarbeid og bibeloversettelse, samt støtte til preste- og bibelskoler. Bistandsområdet er også todelt: hiv/aids arbeid (gjennom forebyggende arbeid og infor-

masjonsarbeid) og litteratur- og skolearbeid. Programområdet Bygging inkluderer arbeid med lederutvikling og konfliktløsning, styrking av økonomiforvaltning og administrasjon, opplæring av kvinnelige ledere og et prosjekt knyttet til kirkekunst.

Til forskjell fra i Etiopia og Kamerun arbeider NMS som nevnt ikke med programområdet Bygging i Kina og Hong Kong. Arbeidet innenfor Budskap dreier seg her om kristne radioprogram og litteratur, støtte til en bibelskole i Hunan og til Det lutherske teologiske seminar i Hong Kong (LTS). Bistandsfeltet fokuserer på samfunnsutvikling og utdanning. Det gis støtte til engelsklærere ved kinesiske høyskoler, landsbyutvikling blant minoritetsfolket yao i Hunan provinsen og til et opptreningscenter for funksjonshemmede barn.

Indirekte påvirkning

Spørsmålsstillingene referert innledningsvis indikerer at det i hovedsak er to måter misjonen kan forholde seg til ytringsfrihetsspørsmål på: aksept eller protest. Der ytringsfrihet ikke er på misjonens agenda, kan man tale om en stille aksept av tingenes tilstand. Der ytringsfrihetssituasjonen adresseres aktivt, myndigheter kritiseres og illegitime begrensninger i ytringsfriheten påpekes, kan man si at misjonen protesterer.

Gjennomgangen ovenfor har gjort det klart at misjonen i tilfellet NMS ikke i nevneverdig grad aktivt protesterer. Et søk på NMS sine hjemmesider (www.nms.no, 10.11.08) gir ingen treff på "ytringsfrihet", og dette er ikke framhevet i grunnlagsdokumentene for NMS' virksomhet. Arbeidet med ytringsfrihet er heller ikke løftet fram i NMS' beskrivelse av arbeidet, verken i Etiopia, Kamerun eller Kina. I så måte kan det synes som om misjonen reagerer på den manglende ytringsfriheten i disse landene med en stilltiende aksept. Men selv om ikke protesten er uttalt, kan det være grunn til å spørre om misjonen på en indirekte måte bidrar til å utfordre ytringsfrihetssituasjonen i disse landene.

En slik form for indirekte påvirkning kan skje på ulike måter innenfor de nevnte tre programområdene i NMS' virksomhet. Når det gjelder programområdet Budskap kan den kristne troen på at hvert enkelt menneske er skapt i Guds bilde (1. Mos 1,28) og alle menneskers like menneskeverd, sies å være av sentral betydning i så måte. Denne siden ved misjonens arbeid er ofte blitt under-

streket som en potensielt sterk indirekte politisk kraft. Budskapet om alle menneskers likeverd i kraft av å være skapt i Guds bilde kan være med på å løfte fram marginaliserte grupper og slik ha betydelige sosiale og politiske konsekvenser. Budskapet om Guds rike som et rettferdighetens rike (Matt 6,33; Rom 14,17), Jesu omsorg for de fattige, utstøtte og undertrykte (Matt 9,12f), frelse og frigjøring fra syndens makt (Rom 8,1ff) – alle disse elementene i kristen tro bærer i seg et potensial for politisk kritikk i den aktuelle situasjonen. På denne bakgrunn vil også et arbeid med bibeloversettelser kunne legge grunnlag for utviklingen av en lokal, stedegen teologi. Eksemplene på at fattiges og undertryktes bibellesning har fått politiske konsekvenser er mange: frigjøringsteologien i Asia og Latin-Amerika, såkalt "svart teologi" i USA, holistisk teologi i Etiopia osv.

Det samme gjelder programområdet Bistand, der ikke minst innsats innenfor utdanning og styrking av kirker og lokalsamfunn potensielt kan lede til store omveltninger i et samfunn. Øyvind Eide har pekt på hvordan NMS' arbeid i Etiopia har vært med på å forskyve styrkeforholdet mellom ulike etniske grupper gjennom denne typen arbeid (Eide 2006a; Eide 2006b). Det diakonale arbeidet knyttet til både nødhjelp og bistand kan i så måte sies å være et bidrag til forsvaret for alle menneskers rettigheter. Misjonærenes vektlegging av gassisk språk i skole og kirkeliv på Madagaskar, har hatt politiske implikasjoner, og er således også et uttrykk for en indirekte måte å arbeide med politiske spørsmål på.

Tilsvarende kan man si at programområdet Bygging og arbeidet med å styrke kirker og organisasjoners institusjonelle kapasitet, og det medfølgende fokuset på menneskerettigheter, setter lokale kirker og sivilsamfunnsgrupper i stand til selv å utfordre menneskerettighetssituasjonen generelt og ytringsfriheten spesielt.¹⁷ Misjonens arbeid kan i den forstand anses som et indirekte arbeid med ytringsfrihetsspørsmål ved at det setter andre i stand til å heve sin røst og til å arbeide direkte med dette.

Dette er likevel kun indirekte innsats og arbeidet med å fremme ytringsfriheten kan således ikke sies å være en del av misjonens formål eller intensjon. En slik forståelse og tilnærming til forholdet mellom misjon og ytringsfrihet kan også sies å være en mellomposisjon som følgelig kan bli utsatt for kritikk fra minst to kanter. Ettersom det kun er tale om en stilltiende indirekte form

for påvirkning, kan den kritiseres for ikke å gå langt nok. Misjonen våger ikke å ta skrittet fra den indirekte innsatsen til å tale eksplisitt og tydelig. Utgangspunktet for denne kritikken er altså at misjonen må stå på de undertryktes side og delta aktivt i arbeidet for å beskytte alle menneskers rettigheter og likeverd (se for eksempel Nordstokke 1994). På den annen side kan også den indirekte måten å utfordre ytringsfrihetssituasjonen på oppleves å ligge for nær en form for politisk virksomhet som er misjonen fremmed. Kritikken fra denne kanten tar utgangspunkt i at misjonen må konsentrere seg om sitt spesielle mandat: evangelisering og diakoni, og ikke blande seg inn i politisk virksomhet (se for eksempel Solheim 2006).

Grunner til å tie

Det kan anføres både teologiske og strategiske grunner som taler for at misjonen ikke bør utfordre menneskerettighetssituasjonen og ytringsfrihetsspørsmålet på en aktiv måte. Når det gjelder de teologiske grunnene, kan dette være knyttet til selve misjonsforståelsen. Dersom misjon forstås som et evangeliseringsprosjekt med forkynnelsen av Guds ord som det ene sentrale, vil dette ofte innebære en avgrensning av misjonens mandat i forhold til politisk virksomhet. Å arbeide med ytringsfrihet og menneskerettighetsspørsmål forstås som det sistnevnte og blir et fremmedelement i misjonens virke.

Videre, og særlig i norsk sammenheng, har ikke minst den lutherske toregimentslæren vært viktig i denne sammenheng. I sin grenseoppgang mellom kirke og stat skilte Luther mellom kirkens oppgave knyttet til forkynnelsen av evangeliet, og den verdslige myndighetens oppgave knyttet til organiseringen av samfunnslivet. Luther mente at både kirken og den verdslige myndighet har sitt oppdrag og legitimitet fra Gud, men også at deres virksomhetsområder må holdes atskilt. Kirken skal derfor ikke råde i "det verdslige regimentet", og myndighetene skal ikke anvende sin politiske makt i saker som gjelder "det åndelige regimentet". På denne bakgrunn er lydighet, og ikke protest, blitt forstått som den kristnes primære holdning til politiske myndigheter, jfr. Rom 13:1: "enhver skal være lydige mot de myndighetene han har over seg".

Når det gjelder de mer strategiske grunnene, kan disse deles inn i tre ulike varianter. For det første kan det ut fra en konse-

kvensanalyse synes rimelig å avstå fra politisk virksomhet, dersom en regner det som sannsynlig at misjonen da vil være nødt til å begrense sitt virke, evt. blir vist ut av landet. Dersom man antar at (de langvarige) konsekvensene av at misjonen tross alt opprettholder sin tilstedeværelse og sitt indirekte virke, veier opp for den eventuelle (kortvarige) gevinsten man ville kunne oppnå ved å påpeke urimelige begrensninger i yringsfriheten, kan en slik posisjon forsvares.

Tilsvarende vurderinger kan også ligge til grunn når man forsøker å skjelve mellom misjonens virksomhet på den ene siden og det den enkelte misjonær som privat person måtte finne på å engasjere seg i. For å unngå konsekvenser for misjonsarbeidet som helhet, kan man ut fra et slikt skille til og med oppfordre misjonæren til på individuelt grunnlag å delta aktivt i (politisk) menneskerettighetsarbeid (se Ekenes 2004). Dette er imidlertid en dristig strategi, da det ikke er gitt at de politiske myndighetene det gjelder, vil akseptere et slikt skille mellom misjonæren som misjonens representant og han eller hun som privat person. Dersom det i tillegg er blitt oppfordrer til denne typen individuelt engasjement, synes da også skjelningen å være kunstig i utgangspunktet.

Til slutt bør også et tredje alternativ nevnes, nemlig den muligheten at misjonen definerer sitt mandat som begrenset til indirekte arbeid, og overlater det direkte arbeidet til sin lokale samarbeidspartner. Dette kan også ha sin bakgrunn i erkjennelsen av at misjonen selv mangler forutsetninger for å gjøre politiske vurderinger, og følgelig heller ikke bør være involvert i politiske prosesser. Dette kan synes som en rimelig strategi, ettersom det er de lokale kirkene og dets representanter og medlemmer som primært er utsatt for de forfølgelser som kan følge av å påtale menneskerettighetsbrudd i et land der yringsfriheten er urimelig begrenset. Det må derfor også få være opp til disse hvordan man eventuelt bør kritisere slike forhold. På den annen side kan en slik strategi også oppfattes som at man ikke tar tilstrekkelig innover seg det selvstendige ansvaret en misjonsorganisasjon har i møte med menneskerettighetsbrudd, eventuelt som en form for ansvarsfraskrivelse. Den byrde vi alle deler, blir lagt på samarbeidskirkens skuldre.

Hvis man ikke kan tie

Til tross for det som er anført så langt, er det likevel flere grunner til at et engasjement for ytringsfrihet og menneskerettigheter bør ses på som en integrert del av misjonsarbeidet. For det første kan man si at misjon forutsetter at menneskerettighetene generelt og ytringsfriheten spesielt respekteres. Uten et offentlig rom hvor man kan ytre seg fritt, kan misjonen heller ikke utføre sitt oppdrag. I den forstand kan man si at menneskerettighetene beskytter misjonen, og det vil framstå som underlig om den som nyter slike goder, ikke også vil være talsmann for andres rett til det samme. Strategiske konsekvensanalyser kan da også framstå som kjølig og distansert (misjons)politikk. Må ikke "solidariteten med de små og fattige, må av og til telle med mer enn både visumnektelse og utvisning" (Ekenes 2004:109)?

Det er også tunge teologiske grunner til en mer aktiv protest mot en politikk som begrenser ytringsfriheten på en urimelig måte. Når staten går ut over sitt område og "det verdslige regimet" og handler i strid med kristen tro og lære, skal den enkelte kristne eller kristne kirker og organisasjoner fortsatt reagere med lydighet? Innenfor luthersk tradisjon har møtet med totalitære regimer ført til en fornyet refleksjon om den toregimentslæren Luther i sin tid formulerte. Et prinsipp om at kristne ikke skal blande seg inn i politikken, framstår som uholdbart i møte med for eksempel nazismen. Kravet om ubetinget lydighet ble da også avvist av motstandsbevegelsen og Den evangeliske kirke i Hitler-Tyskland.

Halvor Moxnes har pekt på to mulige reaksjoner i møte med slike regimer. Det første kaller han "hverdagsmotstand": motstand nedenfra uttrykt gjennom for eksempel negro spirituals, fattiges bibellesning m.m. I slike sammenhenger "kan uttrykk som "frihet i Kristus", "en ny himmel og en ny jord" og "håp" få politiske dimensjoner" (Moxnes 2006:121). Dette alternativet svarer altså til en form for indirekte påvirkning. Det andre alternativet Moxnes tegner opp er imidlertid langt mer aktivt: "å våge å kritisere åpent, å ta rollen som profet som taler makten midt imot" (Moxnes 2006:121), med den risikoen det kan innebære i forhold til forfølgelse og fengsling.

I noen grad faller dette skillet sammen med forskjellen mellom den tilnærmingen Kirkenes Verdensråd (KV) har vært talsmann

for, og den tradisjonen Lausanne-bevegelsen har representert når det gjelder forholdet mellom kristendom og politikk.¹⁸ Av disse blir KVs linje gjerne beskrevet som mer progressiv, mens Lausanne står for en mer konservativ linje som ofte målbærer en tilbaketrekning fra det politiske området. KV har stått for en teologisk og politisk mer radikal linje, ikke minst under påvirkning fra den såkalte sekulærteologien og frigjøringsteologien – teologiske tradisjoner Lausanne-bevegelsen har følt seg fremmed for. Men det er verdt å merke seg at begge disse retningene har beveget seg mot hverandre i de senere årene, og ser man nærmere på Lausanne-pakten vil man finne et tydelig grunnlag for politisk engasjement også her. I paragraf 5 i Lausanne-pakten heter det:

Frelsesbudskapet innebærer også et domsbudskap over alle former for fremmedgjørelse, undertrykkelse og diskriminering. Vi skulle derfor ikke være redde for å fordømme ondskap og urettferdighet hvor den enn måtte forekomme. (sitert i Bondevik 1992:249)

De aller fleste vil da også være enige om at det i krisetider er nødvendig at misjon og kristenfolk står fram og taler makten midt imot. Skapertroen, menneskeverdet, budet om nestekjærlighet, lydighet til Jesus Kristus og budskapet om Guds rike gir nettopp en kristen motivasjon og basis for et politisk engasjement.

Jesu ord om å "gi keiseren hva keiserens er, og Gud hva Guds er" (Mark 12:17) brukes riktignok gjerne som et belegg for et skille mellom kristendom og politikk, men det er grunn til å stille spørsmålstegn ved en slik tolkning av Jesus svar til fariseerne. Spørsmålet om det er tillatt å betale skatt til keiseren, framstår som et spørsmål ment til å sette Jesus fast i en umulig posisjon. Med et "ja" ville Jesus underlagt seg keiserens myndighet og autoritet, og slik "delegitimere Jesus i mange jøders øyne" (Moxnes 2006:116). Et "nei" ville på den annen side utfordre keiserens myndighet og gjøre Jesu budskap til et politisk budskap. Spørsmålet fra fariseerne inviterer altså til en grensedragning mellom det religiøse og det politiske området. Ved å svare som han gjør, unnviker imidlertid Jesus en slik grensedragning. Ved å spørre tilbake om hvem som har sitt bilde på mynten, henspiller Jesus på den første skapelsesfortellingen og at mennesket ble skapt i Guds

bilde. Inge Lønning sier det slik: "På samme måte som keiseren har latt sitt bilde og navnetrekk prege på mynten, har Gud latt sitt bilde og navnetrekk prege hvert menneske Han har skapt" (Lønning 1994:4f). Skillet mellom religion og politikk blir dermed ikke trukket entydig. I stedet peker Jesus på menneskeverdet, med de (politiske) implikasjoner som ligger i dette.

Kirker og kristne har da også vært til dels svært aktive i avgjørende samfunnsspørsmål, for eksempel gjennom borgerrettighetsbevegelsen i USA, frigjøringsteologien i Latin-Amerika, og anti-apartheidbevegelsen i Sør-Afrika. Også misjonens representanter har engasjert seg aktivt i slike spørsmål. Halfdan Endresens kamp mot slaveriet i Kamerun på 1950-tallet, er bare ett eksempel på denne typen aktivt politisk arbeid. Det framstår som nokså ironisk når de som understreker skillet mellom kristendom og politikk, likevel deler en viss stolthet over å stå i den samme tradisjonen som slike misjonshelter.

Misjon og politisk diakoni

På samme måte som sammenhengen mellom kristendom og politikk altså ofte anerkjennes, forstås bare sjelden misjon og diakoni som helt adskilte prosjekter. Svært ofte understrekes sammenhengen mellom dem. Olav Guttorm Myklebust formulerer det slik:

Oppdraget til 'verbal' evangelisering er kategorisk og udiskutabelt. Men av dette å dra den slutning at tjenesten bare er et supplement, ville være feilaktig. Det er her ikke spørsmål om hovedsak eller bisak. Verken forkynnelse eller tjeneste skal prioriteres, men begge skal aksentueres som likeverdige komponenter i ett og samme helhetsoppdrag. (Myklebust 1976:23)

Denne sammenhengen mellom misjon og diakoni gjenfinner man i de fleste norske misjonsorganisasjoner, om enn på noe ulike måter.¹⁹ Det avgjørende spørsmålet synes derfor snarere å være hvordan det diakonale elementet i kirkens helhetsoppdrag forstås. Som vi har sett av gjennomgangen overfor, har diakonien innenfor misjonsarbeidet særlig vært konsentrert om prosjekter knyttet til skole og utdanning, en type prosjekter som på en indirekte måte kan sies å utfordre yringsfrihets- og menneskerettighetssituasjonen. Misjonen vil oftest også bidra med akutt bistand, dersom

en nødhjelpssituasjon skulle oppstå. I tillegg til denne typen nødhjelp og mer langsiktig bistand, kan man imidlertid tale om politisk beslutningspåvirkning eller "advocacy" arbeid. Kirkens Nødhjelp gjør nettopp en slik skjelning mellom tre ulike sider ved sitt oppdrag: nødhjelp, langsiktig bistand og politisk beslutningspåvirkning. Når det siste inkluderes i det diakonale arbeidet, kan man tale om politisk diakoni.

En slik form for politisk diakoni synes ikke å utgjøre en nevneverdig del av NMS misjonsarbeid. Dette er i tråd med det som synes å ha vært tradisjonen innenfor norsk misjonsvirksomhet. Som Kjell Nordstokke skriver:

Tiltak som gjelder utdanning, helse, mat og bolig betyr mye for fattige i slummen eller på landsbygda, men dersom tiltakene skjermes fra enhver virksomhet som tar et politisk oppgjør med årsakene bak dem, kan det være veldedighetstiltak som i realiteten bekrefter status quo. (Nordstokke 1994: 71)

De samme momentene i kristen tro som har inspirert kristne organisasjoner og enkeltmennesker til å kjempe politisk og med høy røst mot apartheid og menneskehandel, utfordrer imidlertid også NMS og de øvrige misjonsorganisasjonene. De gammeltestamentlige profetene ble kalt til å forkynne dom over urettferdighet (Amos 5:6ff; Hosea 1:2, 6-9), og avgrenset seg på ingen måte fra politisk beslutningspåvirkning.

Menneskerettighetsbasert misjonsarbeid

Diskusjonen overfor skisserer ulike alternativer for NMS og andre misjonsorganisasjoner. Det gjenstår å spørre eksplisitt hva misjonen bør gjøre i møte med urimelige begrensninger i ytringsfriheten.

Gjennomgangen av ytringsfrihetssituasjonen i Kina, Etiopia og Kamerun viser at dette er en aktuell problemstilling i flere land der norsk misjon har sitt virke. I slike sammenhenger framstår de urimelige begrensningene i ytringsfriheten som alvorlige menneskerettighetsbrudd. Disse forholdene utfordrer misjonsarbeidet både teologisk og strategisk, og reiser overordnede spørsmål om hvordan misjonen skal forholde seg til det politiske området. I møte med slike utfordringer, bør misjonen tie eller tale? Skal

misjonen først og fremst arbeide bak kulissene, eller er det nettopp misjonens oppgave å holde fram det som er rett og godt for alle mennesker? Skal misjonen delta i den politiske debatten – og kan den la være?

I en kommentar om forholdet mellom misjon og politikk trekker tidligere biskop og generalsekretær i NMS Odd Bondevik opp en viktig grense. Han skriver: "Når myndighetene undertrykker de svake, krenker menneskerettene eller forfølger kristne, må vi være villige til å ta til motmæle" (Bondevik 1992:261). Menneskerettighetsbrudd er i dette perspektivet ikke bare rammen for misjonsvirksomheten eller noe misjonen kan stille akseptere. De forandrer snarere misjonens agenda. De kaller på protest, slik nazismen gjorde det på midten av forrige århundrer og slik urettferdighet og nød gjorde det for de gammeltestamentlige profetene.

Det sentrale spørsmålet når det gjelder misjon og ytringsfrihet blir på denne bakgrunn ikke hvorvidt misjonen bør sette ytringsfrihet på sin agenda, men hvilken form misjonens eller kirkens politiske engasjement bør ta. Skal det være en indirekte eller direkte og konfronterende protest? Diskusjonen overfor gir ikke et entydig svar på dette og lokale forhold og den aktuelle konteksten vil naturligvis være sentral når slike vurderinger skal omsettes i praktisk handling. Et hovedsynspunkt vil likevel være det vi kan kalle en menneskerettighetsbasert aktivisme, til forskjell fra en partipolitisk aktivisme. Menneskerettigheter har politiske implikasjoner, men ved å begrunne og bestemme sitt politiske engasjement i kristen tro og alle menneskers menneskeverd, kan kirke og misjon framstå som et alternativ til den partipolitiske diskusjonen. Kirkens kall og misjonens oppdrag må være å forsvare alle menneskers rettigheter og å beskytte menneskeverdet overalt hvor det blir truet. I den forstand bør kirkens misjon være et menneskerettighetsbasert misjonsarbeid.

Noter

- ¹ Artikkelen bygger på arbeidet med et NORAD finansiert utredningsoppdrag gitt av Det Norske Misjonsselskap om forholdet mellom misjon og yttringsfrihet (høsten 2008). Synspunktene som kommer fram i artikkelen, er imidlertid forfatterens egne og ikke et uttrykk for NMS' posisjon. Forfatteren takker anonym fagfelle for gode innspill.
- ² Freedom House Country Report China 2008. Se http://www.freedomhouse.org/inc/content/pubs/fiw/inc_country_detail.cfm?year=2008&country=7372&pf (lastet ned 10.11.08).
- ³ Reporters Without Borders 2008 Annual Report – Asia-Pacific, s. 79. Se http://www.rsf.org/IMG/pdf/rapport_en_asie.pdf (lastet ned 10.11.08).
- ⁴ Human Rights Watch World Report 2008, s. 260. Se http://hrw.org/wr2k8/pdfs/wr2k8_web.pdf (lastet ned 10.11.08).
- ⁵ Amnesty International Report 2008, s. 94. Se <http://thereport.amnesty.org/document/101> (lastet ned 10.11.08).
- ⁶ Human Rights Watch World Report 2008, s. 261. Se http://hrw.org/wr2k8/pdfs/wr2k8_web.pdf (lastet ned 10.11.08).
- ⁷ Amnesty International Report 2008, s. 93. Se <http://thereport.amnesty.org/document/101> (lastet ned 10.11.08).
- ⁸ Amnesty International Report 2008, s. 95. Se <http://thereport.amnesty.org/document/101> (lastet ned 10.11.08).
- ⁹ Freedom House Country Report Ethiopia 2008. Se http://www.freedomhouse.org/inc/content/pubs/fiw/inc_country_detail.cfm?year=2008&country=7392&pf
- ¹⁰ Amnesty International Report 2008, s. 127. Se <http://thereport.amnesty.org/document/101> (lastet ned 10.11.08).
- ¹¹ Reporters Without Borders 2008 Annual Report – Africa. Se http://www.rsf.org/IMG/pdf/rapport_en_afrique.pdf (lastet ned 10.11.08).
- ¹² Human Rights Watch World Report 2008, s. 119. Se http://hrw.org/wr2k8/pdfs/wr2k8_web.pdf (lastet ned 10.11.08).
- ¹³ Freedom House Country Report Cameroon 2008. Se http://www.freedomhouse.org/inc/content/pubs/fiw/inc_country_detail.cfm?year=2008&country=7366&pf (lastet ned 10.11.08).
- ¹⁴ Freedom House Country Report Cameroon 2008. Se http://www.freedomhouse.org/inc/content/pubs/fiw/inc_country_detail.cfm?year=2008&country=7366&pf (lastet ned 10.11.08).
- ¹⁵ Freedom House Country Report Cameroon 2008. Se http://www.freedomhouse.org/inc/content/pubs/fiw/inc_country_detail.cfm?year=2008&country=7366&pf (lastet ned 10.11.08).
- ¹⁶ Det følgende baserer seg på NMS egne dokumenter: Programprofildokument Budskap, Programprofildokument Budskap og Programprofildokument Bygging, hentet fra NMS' hjemmesider ([http://www.nms.no/CMS/web.nsf/\\$all/DBA288032115D510C1257328003EE613?open&qm=wcm_1,4,17,0](http://www.nms.no/CMS/web.nsf/$all/DBA288032115D510C1257328003EE613?open&qm=wcm_1,4,17,0); lastet ned 10.11.08).
- ¹⁷ Misjonens arbeid overfor og sammen med grupper i det sivile samfunn er drøftet nærmere i blant annet Olsen, 2003 og Axelson, Simensen and Lønneborg, 2006.

- ¹⁸ Forholdet mellom kristendom og politikk er drøftet blant annet i Niebuhr, 1972, Smith and Wennesland, 1982 og Míguez Bonino, 1983.
- ¹⁹ Forholdet mellom misjon og diakoni er også drøftet i Mogensen, 2007.

Litteratur

- Axelson, Sigbert, Jarle Simensen and Olof Lönneborg 2006. *Kristna organisationer och internationellt bistånd i det civila samhället*, Uppsala, Svenska institutet för missionsforskning.
- Bondevik, Odd 1992. "Misjon og politikk", i J.-M. Berentsen, T. Engelsviken and K. Jørgensen (red.) 1992: *Missiologi i dag*, Oslo, Universitetsforlaget (s. 243-261).
- Eide, Øyvind M. 2006a. "Politikk, misjon og menneskerettigheter i Etiopia. En personlig beretning", i T. Strandenæs (red.) 2006a: *Misjon og kultur. Festskrift til Jan-Martin Berentsen*, Stavanger, Misjonshøgskolens forlag (s. 151-165).
- Eide, Øyvind M. 2006b. "Fra misjon til frigjøringsbevegelser", i *Pacem*, Årg. 9, nr. 1, s. 5-15.
- Ekenes, Rolf 2004. "Misjon og politikk - i teori og praksis: Lettere sagt enn gjort", i *Norsk tidsskrift for misjon*, Årg. 558, nr. 2, s. 107-121.
- Hansen, Ketil Fred 2006. "Kamerun", i S. Jorde (red.) 2006: *Oljespill. Jakten på Afrikas svarte gull*, Oslo, Fellestrådet for Afrika og Solidaritet forlag (s. 247-248).
- Lønning, Inge 1994. "Menneskerettighetene i lys av kristen teologi - prinsipielle betraktninger", i *Mennesker og rettigheter*, Årg. 12, nr. 1, s. 2-6.
- Míguez Bonino, José 1983. *Toward a Christian Political Ethics*, Philadelphia, Fortress Press.
- Mogensen, Mogens S. 2007. *Diakoni og utvikling i kirke og misjon*, Frederiksberg, Unitas Forlag i samarbejde med Dansk Missionsråd.
- Moxnes, Halvor 2006. *Hva er kristendom*, Oslo, Universitetsforlaget.
- Myklebust, Olav Guttorm 1976. *Misjonskunnskap: en innføring*, Oslo, Gyldendal.
- Niebuhr, Reinhold 1972. *The Children of Light and the Children of Darkness. A Vindication of Democracy and a Critique of Its Traditional Defense*, New York, Scribner.

- Nordstokke, Kjell 1994. *Verdensvid tjeneste: en innføring i internasjonal diakoni*, Oslo, Verbum.
- Olsen, Ingvar Theo 2003. *Håp i Afrika: nasjonale kirkers rolle i utvikling av sivilt samfunn*, Oslo, Norsk misjons bistandsnemnd.
- Pausewang, Siegfried 2006. "Etiopia", i S. Jorde (red.) 2006: *Oljespill: jakten på Afrikas svarte gull*, Oslo, Fellesrådet for Afrika og Solidaritet forlag (s. 234-236).
- Smith, Axel and Tor Wennesland 1982. *Rett fordeling: om normer for en kristen politisk etikk*, Oslo, Luther.
- Solheim, Dagfinn 2006. "Misjonæren og menneskerettigheter", i *Innsyn*, Årg. 38, nr. 2, s. 28-35.

Kjetil Fretheim, f. 1970. Cand.theol., MF, 1996. Stipendiat 2004-2007. PhD 2007. Utdanningskonsulent i Presteforeningen 1998-2000. Seksjonsleder i Kirkens Nødhjelp 2001-2003. Seniorforsker ved Senter for interkulturell kommunikasjon (SIK) i Stavanger 2008-09. Førstemanuensis ved MF fra 1. august 2009.

Accept or Protest?

The Norwegian Mission Society and Freedom of Speech

In this article I discuss how the church and mission organisations can and should understand the relationship between Christian missionary work and the right to freedom of speech in light of the work the Norwegian Mission Society (NMS) does in China, Ethiopia and Cameroon. I argue that the key question is how the church or mission societies are politically involved. I outline a human rights based activism as one possible approach. Human rights have political implications, and by defining its political involvement in terms of the Christian faith and the dignity of all human beings, church and mission can represent an alternative to the political discussions between political parties. The calling and mission of the church must be to defend human rights and to protect human dignity wherever this is threatened. In this sense, the mission of the church must be considered a human rights based mission.